

FTAXP 06.77.05
ӘОЖ331.5
JEL F22

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2024-1-4-186-199>

АБДРАМАНОВА Ұ.Е.,*¹

докторант.

*e-mail: uabdramanova4@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2024-3646

НИЕТАЛИНА Г.Қ.,¹

э.ғ.к., профессор.

e-mail: g.niyetalina@turand.edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2004-0603

ОРЛОВСКА Р.,²

PhD, профессор.

e-mail: renata.orlowska@ug.edu.pl

ORCID ID: 0000-0003-0184-6297

СПАНОВ М.У.,³

э.ғ.д., профессор.

e-mail: m-spanov@ Rambler.ru

ORCID ID: 0000-0002-6448-8397

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

²Гданьск университеті,

Гданьск қ., Польша

³әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,

Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖАСТАР КӨШІ-ҚОНЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЛДАРЫ: АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ ЖОҒАЛУЫН ТАЛДАУ

Андатпа

Мақала Қазақстанның жастар көші-қонының экономикалық салдарын талдауға арналған. Жастардың көші-қонының экономикаға әсері – бұл елден жас және білімді азаматтардың кетуінің салдарынан пайда болатын экономикалық және әлеуметтік өзгерістер. Бұл зерттеудің мақсаты - Қазақстаннан жастардың көші-қонының нақты экономикалық салдарын сандық бағалау және талдау. Зерттеу арқылы еңбек нарығындағы өзгерістер, жалпы ішкі өнімге (ЖІӨ) әсері және демографиялық тенденциялардың өзгеруі сияқты факторларды зерттеп, көші-қонның ұзақ мерзімді экономикалық шығындары мен пайдасын жан-жақты шолу жасау. Сонымен қатар, миграцияның еңбек нарығындағы білікті кадрлар тапшылығына, инновациялық белсенділікке, ғылыми-технологиялық прогреске, шетелдік инвестициялардың ағынына және ішкі нарықтағы бәсекелестікке қалай әсер ететінін анықтау. Қойылған міндеттерді шешу үшін жалпы ғылыми әдістер мен тәсілдер, соның ішінде салыстырмалы талдау, сипаттамалық статистика, трендтерді талдау, эконометрикалық модельдеу әдістері қолданылды. Зерттеу нысаны: жас және білімді адамдардың Қазақстаннан кетуі. Зерттеу пәні: көші-қон ағынының Қазақстанның Ұлттық қауіпсіздігі мен экономикалық дамуына әсері. Жұмыстың практикалық маңыздылығы Қазақстанда адами капиталдың кету деңгейін төмендетуге және нығайтуға бағытталған нақты шаралар мен ұсынымдарды ұсынуда жатыр. Бұл шараларға Еңбек және өмір сүру жағдайларын жақсарту, білім беру жүйесін дамыту, қолайлы әлеуметтік-саяси ахуал құру және инновациялық бастамаларды қолдау кіреді. Ұсынылған ұсыныстарды іске асыру елдің тұрақты дамуына және оның әлемдік аренада бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға ықпал етуі мүмкін.

Тірек сөздер: көші-қон, адами капитал, экономика, еңбек нарығы, инновация, демографиялық өзгерістер.

Кіріспе

Қазақстаннан жастардың көші-қоны феномені елдің әлеуметтік-экономикалық ландшафты үшін негізгі проблема болып табылады. Жас, білімді қазақстандықтардың саны артып келе жатқандықтан, шетелге көшуге шешім қабылдағандықтан, ел адами капиталының сарқылуына байланысты күрделі мәселелерге тап болуда. Бұл көші-қон үрдісі негізінен шетелде білім беру және кәсіптік мүмкіндіктерді кеңейтуге ұмтылумен байланысты. Бұл тенденцияның салдары жұмыс күшін дереу жоғалтудан асып түседі; олар сондай-ақ өнімділікке, инновацияларға және демографиялық тұрақтылыққа кеңірек экономикалық әсерді қамтиды.

Жастардың кетуінің экономикалық салдарын түсіну өте маңызды, әсіресе ұлттық даму адам ресурстарын оңтайландыруға көп тәуелді болған кезде. Бұл зерттеудің мақсаты осы маңызды демографиялық сегменттің көші-қонының нақты экономикалық салдарын сандық бағалау және талдау болып табылады. Еңбек нарығындағы өзгерістер, жалпы ішкі өнімге (ЖІӨ) әсер ету және демографиялық тенденциялардың өзгеруі сияқты факторларды зерттей отырып, зерттеу көші-қонның ұзақ мерзімді экономикалық шығындары мен пайдасына жан-жақты шолу жасауға бағытталған.

Зерттеу мақсаты: Жастардың Қазақстаннан кетуінің негізгі себептерін зерделей отырып, шығудың экономикалық және әлеуметтік салдарын бағалау, және де адами капиталды нығайту және ағын деңгейін төмендету бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Гипотеза 1: Адами капиталдың жоғалуы экономикалық өсуге кері әсерін тигізеді

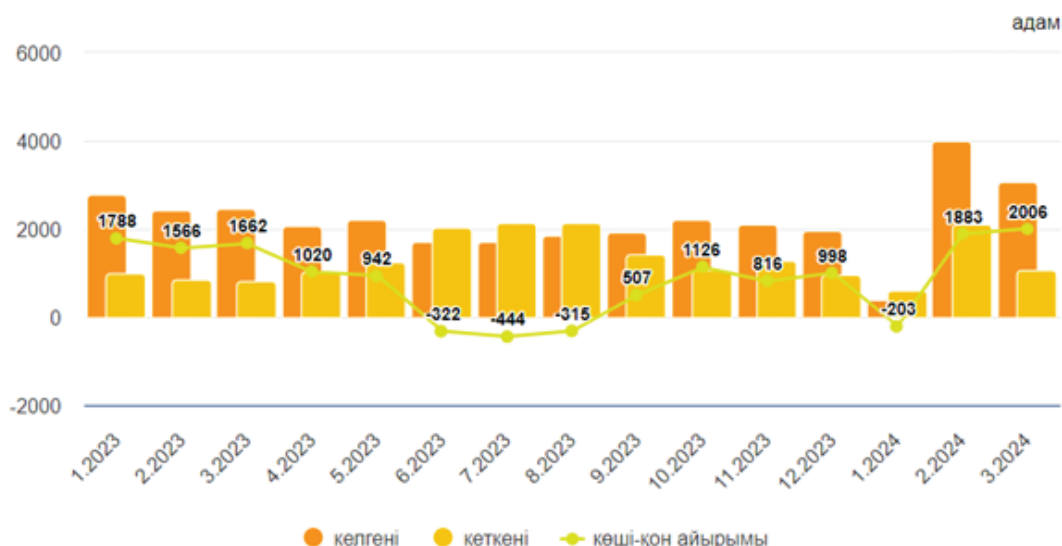
Жұмыстың практикалық маңыздылығы Қазақстанда адами капиталдың кету деңгейін төмендетуге және нығайтуға бағытталған нақты шаралар мен ұсынымдарды ұсынуда жатыр. Бұл шараларға Еңбек және өмір сүру жағдайларын жақсарту, білім беру жүйесін дамыту, қолайлы әлеуметтік-саяси ахуал құру және инновациялық бастамаларды қолдау кіреді. Ұсынылған ұсыныстарды іске асыру елдің тұрақты дамуына және оның әлемдік аренада бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға ықпал етуі мүмкін.

Материалдар мен әдістер

Қазақстанның Ұлттық статистикалық бюросының мәліметтерін пайдалана отырып, Қазақстаннан жастардың көші-қонының экономикалық салдары туралы зерттеулері, ғылыми және экономикалық әдістер тиімді пайдаланылды. Сипаттамалық статистиканы қолдана отырып, көші-қон тенденцияларын қоса алып, деректер жиынының негізгі сипаттамаларын қорытындылау үшін негіз болып табылды. Көші-қон жастарының жасына, білім деңгейіне және кәсіптік секторларына қатысты деректердегі үлгілерді сипаттау және анықтау үшін орташа, медиана, режим және стандартты ауытқу сияқты көрсеткіштерді пайдаланылды. Трендтерді талдау әдісі арқылы әр жылдардағы статистиканы салыстыра отырып, көші-қон ағындарының, бағыттарының және демографиялық өзгерістердің тенденцияларын уақыт бойынша анықталады. Салыстырмалы талдау әдісі көші-қон деректерін басқа елдермен салыстыруды және Қазақстандағы қалалық және ауылдық көші-қонды салыстыруды қамтиды. Эконометрикалық модельдеу көші-қон мен ЖІӨ өсімі, жұмыссыздық деңгейі және жалақы деңгейі сияқты экономикалық көрсеткіштер арасындағы байланысты тексеру үшін үлгілерді пайдаланылды.

Қазақстаннан жас, ақылды және білімді адамдардың кетуі ұлттық қауіпсіздікке елеулі қауіп төндіреді. Адами капитал кез-келген мемлекеттің негізгі байлығы болып табылады және оның жоғалуы айтарлықтай экономикалық және әлеуметтік салдарға әкелуі мүмкін. Бұл мақалада біз осы мәселені шешудің себептерін, салдарын және мүмкін жолдарын қарастырамыз.

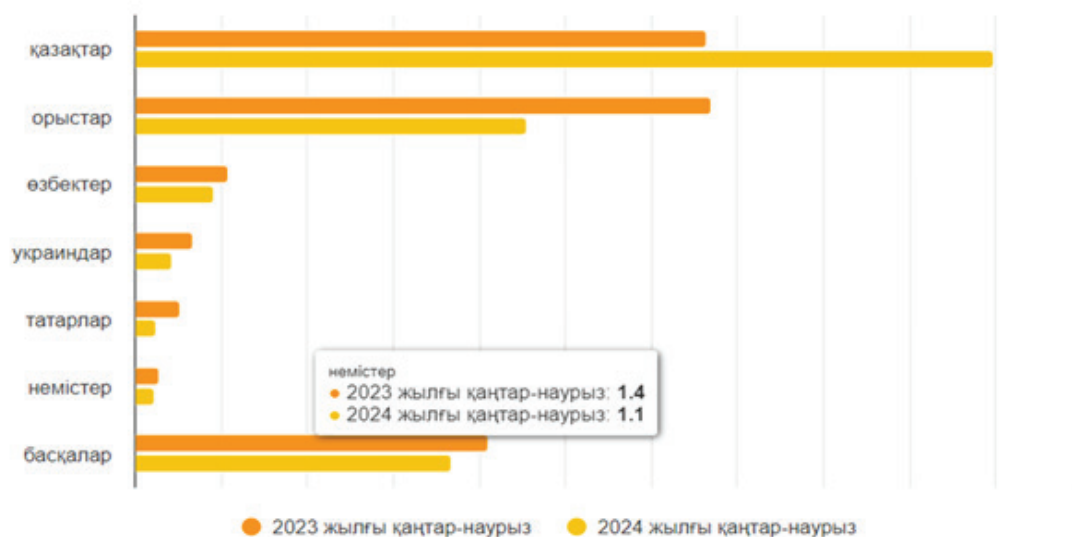
Адами капиталға жеке адамдар алған және өнімді қызмет үшін пайдаланатын білім, Дағдылар, тәжірибе және қабілеттер кіреді. Жаһандану және ақпараттық қоғам жағдайында адами капиталдың маңызы едәуір артады. Халықаралық аренада жоғары амбициясы бар дамушы ел ретінде Қазақстан үшін ақыл-ойдың ағуы даму мен жаңғырту процесін айтарлықтай тежеуі мүмкін.

Сурет 1 – Халықтың халықаралық көші-қоны

Ескертпе: Авторлармен [1] дереккөз негізінде құрастырылған.

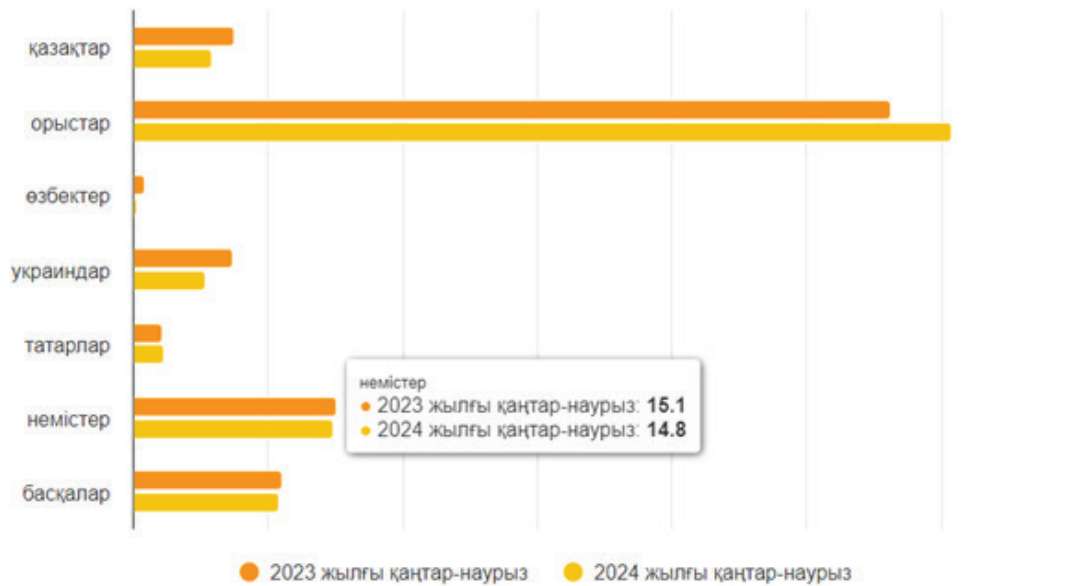
Кестеде 2023 жылдың қаңтарынан 2024 жылдың наурызына дейінгі кезеңдегі Қазақстандағы халықтың халықаралық көші-қоны көрсетілген. Графикте үш негізгі көрсеткіш берілген: келгендер саны, кеткендер саны және көші-қон айырмашылығы. Келушілердің айтарлықтай саны 2023 жылдың қаңтарында (1788 адам) және 2024 жылдың қаңтарында (1883 адам) байқалды. Бір жыл ішінде келушілер саны әртүрлі болды, ең төменгі көрсеткіш 2023 жылдың маусымында (942 адам) болды. Кеткендердің ең жоғары көрсеткіштері 2023 жылдың қаңтарында (1566 адам) және 2024 жылдың наурызында (2006 адам) байқалады. Ең төменгі көрсеткіш 2023 жылдың шілдесінде тіркелді (444 адам).

Сурет 2 – Жеке этникалық топтар бойынша сыртқы көші-қонның құрылымы, жалпы санына пайызбен (келгендер)

Ескертпе: Авторлармен [2] дереккөз негізінде құрастырылған.

График Қазақстандағы этникалық топтар бойынша 2023 жылдың қаңтар-наурыз және 2024 жылдың қаңтар-наурыз аралығындағы сыртқы көші-қонның өзгеруін көрсетеді.

Сурет 3 – Жеке этникалық топтар бойынша сыртқы көші-қонның құрылымы, жалпы санына пайызбен (кеткендер)

Ескертпе: Авторлармен [3] дереккөз негізінде құрастырылған.

Жаңа график сонымен қатар Қазақстандағы этникалық топтар бойынша сыртқы көші-қонның өзгеруін көрсетеді, бірақ қазір деректер 2023 жылдың қаңтар-наурыз және 2024 жылдың қаңтар-наурыз айларына қатысты. Этникалық топтар бойынша талдау келесідей:

2023 ж. Қазақстанға тұрақты мекендеуге 25 387 адам көшіп келіп, ал 16 094 адам шетелге қоныс аударған. Нәтижесінде, 2011 жылдан бері алғаш рет көші-қонның оң балансы тіркеліп, оның мөлшері 9 293 адамды құрады. 2022 жылмен салыстырғанда, Қазақстанға келушілердің саны 45,7%-ға артса, ал елден кетушілердің саны 33,3%-ға төмендеген.

Шетелден көшіп келгендер көбінесе Алматы қаласын (6409 адам), сондай-ақ Маңғыстау (3546 адам) және Қостанай (2367 адам) облыстарын тұрақты мекендеу үшін таңдаған. ТМД елдерінен келгендердің үлесі 86,3%-ды құрап, кеткендердің үлесі 77,3%-ды құраған. Ең көп мигрант қабылдаған үш ел қатарында Ресей (11 711 адам), Өзбекстан (6 519 адам), және Түркіменстан (1 166 адам) [4].

Чикаго университетінің «Адами Капитал және Көші-Қон: Ағартушылық Оқиға» Сальвадор Наварро және Джин Чжоудың зерттеу жұмысында: көші-қон салдарынан адам капиталының жоғалуын бағалайтын теориялық модельді ұсынады, бұл жас, білімді адамдардан (СЕНД) айырылған елдердің экономикалық салдары туралы түсінік береді [5]. «Шетелге білікті Көші-қон немесе Адам Капиталының кетуі?» Б. Линдси Лоуэллдің зерттеу жұмысында дамушы елдерден АҚШ-қа білікті көші-қонның демографиялық және экономикалық салдарын талқылайды, Қазақстандағы жағдаймен салыстыруға болатын параллельдерді ұсынады [6]. «Қазақстан жастарының көші-қонының экономикалық аспектілері» С.С. Глеубердиева мен Д.Б. Ысқақова: көші-қон шешімдеріне әсер ететін негізгі экономикалық, әлеуметтік және демографиялық факторларды анықтай отырып, білім беру және жұмыспен қамту мақсатында жастардың көші-қонының әлеуметтік-экономикалық мәселелері қарастырылады [7]. Орталық Азиядағы жастардың көші-қоны және аймақтық дамуы : Бұл зерттеу еңбек және білім беру динамикасына баса назар аудара отырып, Қазақстанды қоса алғанда, Орталық Азиядағы жастардың көші-қонының әлеуметтік-экономикалық салдарын зерттей отырып, аймақтық перспективаны ұсынады [8]. «Қайтарымды көші-қон « журналы: көші-қон мен дамудың байланысын зерттейтін, көші-қонның шыққан елдердегі экономикалық өсуге, еңбек нарығына және адами капиталға қалай әсер ететінін талдайтын мақалаларды ұсынады [8]. Ұлттық және экономикалық қауіпсіздік тұрғысынан елдегі көптеген әлеуметтік-экономикалық аспектілерге әсер ететін сыртқы көші-қон маңызды орын алады. Бұл процестер мемлекеттің экономикалық

қауіпсіздігіне әртүрлі әсер етеді [9]. Көші-қон ағындарының ауқымдылығы Еуропа елдері үшін өзекті мәселе болып табылады. Осы зерттеу көші-қон процестерінің Еуропа елдерінің экономикалық дамуына әсерін бағалайды. Талдау нәтижелері бойынша жоғары және орта білімі бар мигранттар қабылдаушы елдердің экономикалық өсуіне ықпал етеді [10].

Нәтижелер мен талқылау

Соңғы жылдары жастар арасындағы көші-қон ағыны елеулі өзгерістерге ұшырады. Қазақстан Республикасы халқының деректер банкінің деректеріне сәйкес, 2019 жылдың 1 қаңтарынан 2023 жылдың 31 желтоқсанына дейінгі кезеңде «Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге тұрақты тұруға кету» себебінен 18 бен 35 жас аралығындағы 38 240 азамат тіркеуден шығарылған. Осы кезеңде Қазақстан Республикасының аумағына оралған 18 бен 35 жас аралығындағы Қазақстан Республикасының 2012 азаматы тұрғылықты жері бойынша тіркелді.

Кесте 1 – Мамандық бойынша келгендер мен кеткендер саны

Мамандық	Келгендер 2023/II	Келгендер 2022/II	Өзгеріс (%)	Кеткендер 2023/II	Кеткендер 2022/II	Өзгеріс (%) (Кеткендер)	Таза көші-қон
Техникалық	2184	635	343.9%	1035	2217	46.7%	-1182
Экономикалық	1054	300	351.3%	477	998	47.8%	-521
Педагогикалық	530	220	240.9%	351	573	61.3%	-222
Медициналық	331	145	228.3%	176	333	52.9%	-157
Заңды	323	86	375.6%	128	231	55.4%	-103
Сәулет-құрылыс жұмыстары	207	72	287.5%	59	133	44.4%	-74
Ауыл шаруашылығы	86	49	175.5%	37	71	68.9%	-32
Басқалар	2295	2028	113.2%	1190	1843	64.6%	-653

Ескертпе: Авторлар [11] дереккөз негізінде құрастырған.

Келген экономистердің саны 1,1 мың адамды, мұғалімдер – 530 адамды, дәрігерлер – 331 адамды, заңгерлер – 323 адамды, сәулетші-құрылысшылар – 207 адамды, АӨК қызметкерлері – 86 адамды құрады. Сонымен бірге 1 мың техникалық маман, 477 экономист, 351 мұғалім, 176 дәрігер, 128 заңгер, 71 АӨК қызметкері және 59 сәулетші-құрылысшы жұмыстан шығарылды. Келгендер мен кеткендер санындағы ең үлкен айырмашылық сәулетшілер мен құрылысшылар (3,5 есе), заңгерлер (2,5 есе), экономистер (2,2 есе) және техникалық мамандықтары бар адамдар (2,1 есе) арасында байқалды.

Қазіргі уақытта мемлекетімізде 20–28 жас аралығындағы экономикалық белсенді жастар саны 2 миллионнан асады. Олардың басым бөлігі (76,1%) жалдамалы қызметте жұмыс істесе, 23,9%-ы өзін-өзі жұмыспен қамтығандар қатарында. Жұмыс табу мүмкіндігі шектеулі аймақтарда өзін-өзі жұмыспен қамту еңбекпен айналысудың балама тәсілі ретінде қарастырылады.

Сонымен қатар, жастар білім деңгейі бойынша да ерекшеленеді. Жұмыспен қамтылған жастардың 42,9%-ының жоғары немесе аяқталмаған жоғары білімі болса, өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың арасында жоғары білімділердің үлесі 25,2%-ды құрайды. Бұдан бөлек, 15–28 жас аралығындағы жастардың шамамен 7%-ы оқу орындарында білім алмайды және тұрақты жұмыс істемейді [12].

Осы статистикаларға сүйене отырып, көші-қон процестеріне әсер ететін бірқатар факторлар анықталды, оларды экономикалық, саяси және әлеуметтік деп бөлуге болады.

Экономикалық факторлар: жұмыс орындарының жетіспеушілігі мен жалақының төмендігі адамдарды шетелде жақсы өмір сүру жағдайларын іздеуге мәжбүр етеді. Бұл факторлар көші-қон ағындарының негізгі қозғаушы күші болып табылады.

Саяси ахуал: саяси тұрақсыздық, визалық режимдердің қатаңдатылуы немесе керісінше жеңілдетілуі көші-қон процестеріне айтарлықтай әсер етеді. Көші-қон туралы шешім қабылдауда саяси ахуал шешуші фактор болып табылады.

Әлеуметтік факторлар: көші-қонды шешуде білім беру мен денсаулық сақтаудың сапасы, сондай-ақ жалпы өмір сүру деңгейі маңызды рөл атқарады. Жоғары өмір сүру деңгейі мен жақсы әлеуметтік жағдайлар көші-қонды тартымды етеді.

Көші-қон Қазақстанның экономикасы мен қоғамына алуан түрлі әсер етеді. Қазақстаннан жас және білімді адамдардың эмиграциясының негізгі себептерін бірнеше санатқа бөлуге болады Төменде негізгі нәтижелер келтірілген:

1. Еңбек әлеуетінің төмендеуі

Шетелге баратын жастардың білімі мен кәсіби шеберлігі жоғары деңгейде болуы әдеттегідей. Олардың кетуі Қазақстанда білікті жұмысшылардың тапшылығына әкеліп соғады, бұл экономиканың технология, медицина, ғылым және инженерия сияқты негізгі салаларын дамытуды қиындатады. Бұл өз кезегінде елдің өнімділігі мен инновациялық әлеуетін төмендетеді.

Кесте 2 – Еңбек әлеуетінің төмендеуінің экономикалық салдары

№	Экономикалық салдарлар	Сипаттамасы
1	Өнімділіктің төмендеуі	Білікті және жоғары білімді жастардың кетуі жұмыс күшінің жалпы сапасын төмендетеді, бұл экономиканың негізгі секторларында өнімділіктің төмендеуіне әкеледі.
2	Инновацияның баяулауы	Жас мамандардың кетуі инновациялық белсенділікті төмендетеді, бұл жаңа идеялар мен технологияларды енгізуде қиындықтар туғызады және Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді.
3	Жұмыс күшінің жетіспеушілігі	Кейбір салаларда жұмыс күші жетіспейді, бұл компаниялардың өсуіне және кеңеюіне кедергі келтіреді, сонымен қатар шетелдік инвесторларды тарту мүмкіндіктерін шектейді.
4	Салық түсімдерінің азаюы	Жас және экономикалық белсенді азаматтардың кетуі салық түсімдерінің азаюына әкеліп соғады, бұл мемлекеттік бюджетті қысқартады және шектейді әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландыру мүмкіндіктері.
5	Жұмыссыздықтың өсуі	Жастардың кетуі кейбір салаларда жұмыс күшінің тапшылығына, ал басқаларында жұмыссыздықтың өсуіне әкеліп соғады, бұл аймақтық теңсіздікті күшейтеді және әлеуметтік шиеленістердің артуына әкеледі.
Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.		

Бұл 2-кестеде Қазақстаннан жастардың көші-қонының еңбек әлеуетіне тигізетін негізгі экономикалық салдары көрсетілген. Бұл салдарлар ел экономикасына бірқатар кері әсерін тигізіп, Қазақстанның ұзақ мерзімді экономикалық дамуына кедергі келтіреді.

2023 жылдың III тоқсанындағы мәліметтерге сәйкес, 15 жастан асқан тұрғындардың 65,5%-ы жұмыспен қамтылғандар қатарында болса, жұмыс күшінің 95,3%-ы еңбекпен қамтылған. Халықаралық еңбек ұйымының әдістемесіне сәйкес, жұмыссыздық деңгейі 4,7%-ды құрады, ал жұмыссыз азаматтардың жалпы саны 451,5 мың адамды құрады. Сонымен қатар, жұмыс істемейтін және білім алмайтын санатындағы жастардың үлесі 7,1%-ға тең болды.

Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің мәліметтеріне сәйкес, ағымдағы жылдың маусым айының соңына дейін жұмыспен қамту органдарына жұмыс іздеуші ретінде 91,1 мың азамат өтініш берген. Жұмыспен қамту бойынша барлығы 52,6 мың іс-шара көрсетілді, кәсіптік оқытуға немесе қайта даярлауға, біліктілігін арттыруға 18,4 мың адам жіберілді, қоғамдық жұмыстарға 4,9 мың адам қатысты [8].

Жалақы деңгейіндегі айырмашылықтар көші-қонға айтарлықтай әсер етеді. Жоғары жалақы ұсынылатын аймақтар жұмыс іздеушілер үшін барған сайын тартымды бола түсуде. Бұл әсіресе жоғары білікті мамандар арасында байқалады, өйткені олар өздерінің білімі мен тәжірибесін ең жақсы бағалайтын жерлерге көшуге тырысады. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша 2024 жылдың бірінші тоқсанында орташа айлық атаулы жалақы 382 279 теңгені құрады [8]. Бұл ретте өткен жылдың сәйкес тоқсанымен салыстырғанда өсім 12,3%-ды құрады. Дегенмен, егер сіз жылдың бірінші тоқсанындағы бірнеше жылдағы көрсеткіштерді салыстырсаңыз, өсімнің айтарлықтай болғанын байқайсыз.

Сурет 4 – Жұмыспен қамту деңгейі

Ескертпе: Авторлармен [13] дереккөз негізінде құрастырылған.

2. Салық түсімдерін азайюы

Жастардың көші-қоны экономикалық белсенді халықтың санын азайтады, бұл салық түсімдерінің азаюына әкеледі. Жұмысшылардың аз болуы ел бюджетіне және әлеуметтік бағдарламалар мен инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру мүмкіндігіне кері әсерін тигізетін табыс салығы мен әлеуметтік аударымдардан түсетін түсімдердің азаюын білдіреді.

Кесте 3 – Салық түсімдерін азайюының экономикалық салдары

№	Экономикалық салдарлар	Сипаттамасы
1	Бюджет кірістерін қысқарту	Жұмыс істейтін халық санының азаюы табыс салығы мен әлеуметтік аударымдардан түсетін түсімдердің азаюына алып келеді. Бұл мемлекеттік бюджет кірістерінің қысқаруына алып келеді.
2	Әлеуметтік бағдарламаларды қысқарту	Салық түсімдерінің азаюы әлеуметтік бағдарламалардың қысқаруына немесе толығымен тоқтатылуына әкеледі. Бұл халықтың әлеуметтік әлауқатына кері әсерін тигізеді.
3	Инфрақұрылымдық жобаларды тоқтату	Салық түсімдерінің азаюы инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыруды қиындатады. Бұл экономиканың ұзақ мерзімді өсуі мен дамуына кедергі келтіреді.
4	Инвестициялық ахуалдың нашарлауы	Салық түсімдерінің азаюы экономикалық тұрақсыздыққа алып келеді. Бұл инвестициялық ахуалды нашарлатады және инвестиция көлемін азайтады.
5	Мемлекеттік қарыздың өсуі	Бюджет тапшылығын жабу үшін мемлекет несие алуға жүгінеді. Қарыздардың өсуі ұзақ мерзімді перспективада мемлекеттік бюджеттің қаржылық тұрақтылығына қауіп төндіреді.

Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.

Бұл кестеде Қазақстаннан жастардың көші-қонының негізгі экономикалық салдары көрсетілген. Бұл салдарлар ел экономикасына үлкен кері әсерін тигізеді және Қазақстанның ұзақ мерзімді перспективада орнықты дамуына кедергі келтіреді.

Бұл сурет бойынша қауымдастық 2024 жылдың алғашқы тоқсанында салық түсімдері бойынша жоспардың орындалуы 2023 жылдың осы кезеңіндегі көрсеткішпен салыстырғанда 19,9%-ды құрады. Сонымен бірге, КБ шығыстары 17%-ға немесе 966 млрд теңгеге, 6,8 трлн теңгеге дейін өсті, бұл кіріс бөлігінен 18%-ға немесе 1,1 трлн теңгеге асып түсті.

Сурет 5 – Ел бойынша салық түсімдері

Ескертпе: Авторлармен [14] дереккөз негізінде құрастырылған.

3. Білім беруге инвестициялардың жоғалуы

Қазақстан білім беру мен кадрларды даярлауға қомақты қаржы бөлуде. Алайда, жас мамандар шетелге кеткенде, бұл инвестиция өзін ақтамайды. Ел инвестицияланған қаражаттан түсетін пайданы жоғалтады, өйткені оқытылған мамандар өз білімдері мен дағдыларын басқа экономикалардың дамуына үлес қоса отырып, өз отанынан тыс жерлерде қолданады.

Кесте 4 – Білім беруге инвестициялардың жоғалуының экономикалық салдары

№	Экономикалық салдарлар	Сипаттамасы
1	Адами капиталды азайту	Кәсіби дағдылары бар жоғары білімді жастардың шетелге кетуі білім беру жүйесіне салынған инвестициялардың біржола жоғалуына әкеліп соғады, бұл елдің ұзақ мерзімді экономикалық өсуіне кедергі келтіреді.
2	Өндіріс пен инновацияның төмендеуі	Білікті кадрларсыз өндірістік және инновациялық белсенділік төмендейді, бұл жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу мүмкіндіктерін шектейді, нәтижесінде елдің өндірістік және инновациялық әлеуеті төмендейді.
3	Экономикалық өсудің баяулауы	Жастардың шетелге кетуі білім беру жүйесіне салынған инвестициялардың қайтарымсыз жоғалуына және ұзақ мерзімді экономикалық өсудің баяулауына алып келеді.
4	Еңбек нарығындағы теңгерімсіздік	Білім саласына салынған инвестицияның жоғалуы еңбек нарығындағы теңгерімсіздікті күшейтеді, бұл жоғары білімді және тапшылыққа әкеледі кейбір салаларда білікті кадрлар, ал басқаларында жұмыссыздықтың жоғары деңгейі.
5	Әлеуметтік және экономикалық теңсіздік	Білім беру саласына инвестицияның жоғалуы әлеуметтік және экономикалық теңсіздікті күшейтеді, бұл қоғамдағы теңсіздікті арттырады және әлеуметтік шиеленістердің артуына әкеледі.

Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.

Жылы берілген кестеде көрсетілген негізгі экономикалық салдары көшу жастарға үшін шекара, жетекші қайтарымсыз шығындарға инвестициялар жылы білім беру жылы Қазақстанда. Бұлар салдары теріс әсер етеді арналған экономикаға елдер, кедергі жасау тұрақты экономикалық дамытуға жылы ұзақ мерзімді перспективада.

Білім саласына салынған инвестициялар: Ағымдағы жылдың он айында білім саласына салынған инвестициялар 257 058 млн теңгені құрады.

Өткен жылмен салыстырғанда өзгеріс: Бұл көрсеткіш өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 47%-ға өсті.

Жалпы инвестициялардың үлесі: Білім саласына салынған инвестициялар барлық инвестициялардың 2,3% құрайды.

Жергілікті бюджеттен инвестициялар: Бұл саладағы инвестициялардың ең көп үлесі жергілікті бюджетке тиесілі – 167 007 млн теңге, бұл 65% құрайды [15].

4. Демографиялық құрылымның нашарлауы

Жастардың көші-қоны елдің демографиялық құрылымына да әсер етеді. Жастар санының азаюы егде жастағы тұрғындардың үлесінің артуына әкеліп соғады, бұл денсаулық сақтау мен әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне қосымша салмақ түсіреді. Бала туудың төмендеуі демографиялық проблемаларды күшейтеді және зейнетақы жүйесінің ұзақ мерзімді тұрақтылығына нұқсан келтіреді.

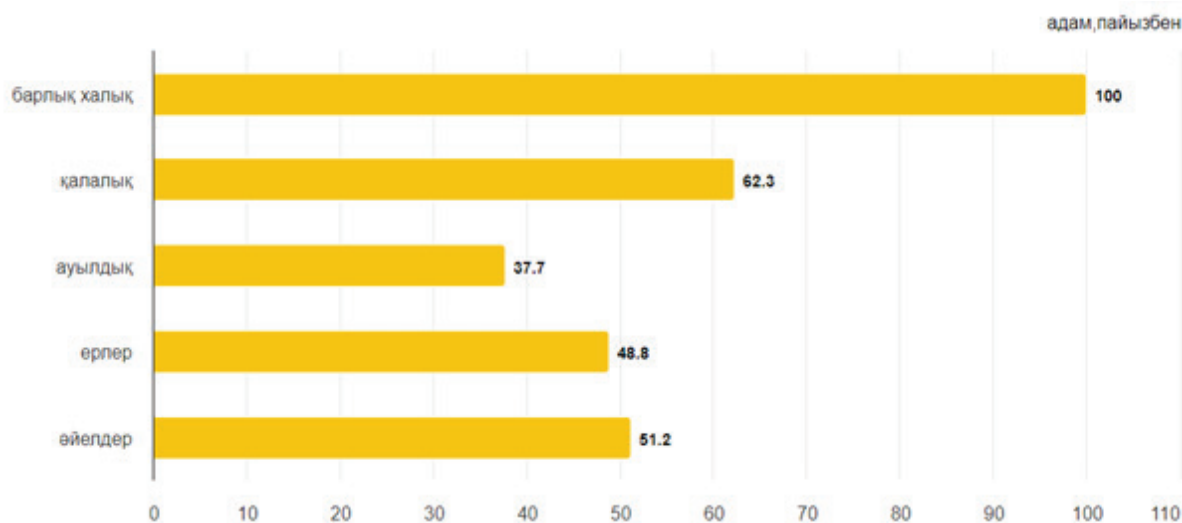
Жастардың шетелге көші-қоны Қазақстандағы демографиялық құрылымның нашарлауына алып келеді. Осы құбылыстың негізгі әсерлерін қарастырайық:

Кесте 5 – Демографиялық құрылымның нашарлауының экономикалық салдары

№	Экономикалық салдарлар	Сипаттамасы
1	Халықтың қартаюы	Жастардың кетуі халықтың қартаюына әкеліп соғады, бұл денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру және зейнетақы жүйесіне жүктемені арттырады. Бұл жұмыс күшінің қысқаруына және экономикалық өсудің баяулауына әкеледі.
2	Бала туу көрсеткішінің төмендеуі	Жастардың кетуі туу деңгейінің төмендеуіне ықпал етеді, бұл ұзақ мерзімді демографиялық тұрақтылыққа қауіп төндіреді елдер. Бала туудың төмендеуі жұмыс күшінің тапшылығын күшейтеді және әлеуметтік-экономикалық дамуды тежеуі мүмкін.
3	Еңбек нарығындағы теңгерімсіздік	Демографиялық құрылымның нашарлауы еңбек нарығындағы теңгерімсіздікке әкеліп соғады, бұл кейбір салаларда жұмыс күшінің тапшылығын, ал басқаларында жұмыс күшінің артық болуын тудыруы мүмкін. Бұл экономиканың тиімділігіне және жалпы өнімділікке кері әсерін тигізеді.
4	Әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне түсетін жүктеменің артуы	Халықтың қартаюы әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне жүктемені арттырады, бұл зейнетақы мен медициналық қызметтерге жұмсалатын шығындардың өсуіне әкеледі. Жұмыс істейтін халық саны азайған сайын, бұл шығындарды қаржыландыру барған сайын күрделі міндетке айналуға.
5	Аймақтық теңсіздіктер	Жастардың көші-қоны аймақтық теңсіздікті күшейтеді, әсіресе халық саны мен экономикалық белсенділіктің төмендеуі байқалатын ауылдық және шалғай аудандарда. Бұл осы аймақтардың дамуын тежеп, олардың экономикалық жағдайын нашарлатуы мүмкін.

Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.

Бұл кестеде Қазақстанның демографиялық құрылымы мен экономикасы үшін жастардың шетелге көші-қонының негізгі салдары көрсетілген. Жастар көші-қонының келеңсіз салдары халықтың қартаюы, бала туудың төмендеуі, еңбек нарығындағы теңгерімсіздік, әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне түсетін жүктеменің артуы және аймақтық теңсіздік болып табылады.

Сурет 6 – 2024 жылғы 1 сәуір жынысы мен жер типі бойынша халық саны

Ескертпе: Авторлармен [16] дереккөз негізінде құрастырылған.

Сурет бойынша халықтың басым бөлігі қалаларда тұрады (62.3%). Әйелдер еркектерден сәл басым (51.2% қарсы 48.8%). Ауыл тұрғындарының үлесі азырақ (37.7%), бұл урбанизация тенденциясын көрсетеді.

5. Бәсекеге қабілеттіліктің төмендеуі

Білікті кадрлардың жоғалуы қазақстандық компаниялардың халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін әлсіретеді. Мамандардың жетіспеушілігі өнім мен қызмет сапасының төмендеуіне әкелуі мүмкін, бұл жаңа нарықтарға шығуды және инвестиция тартуды қиындатады. Ұзақ мерзімді перспективада бұл экономикалық өсуді бәсеңдетуі және жаңа технологиялар мен инновацияларды дамыту мүмкіндіктерін шектеуі мүмкін.

Кесте 6 – Бәсекеге қабілеттіліктің төмендеуінің экономикалық салдары

№	Экономикалық салдарлар	Сипаттамасы
1	Білікті кадрлардың жетіспеушілігі	Жастардың кетуі экономикада жоғары білікті кадрлардың тапшылығына әкеп соғады, бұл өндірістік процестердің тиімділігін төмендетеді және инновациялар мен жаңа технологияларды енгізуді қиындатады.
2	Инновациялар мен технологиялық дамуды тежеу	Жас және білімді кадрлардың кетуі инновациялық белсенділікті төмендетеді, ҒЗТКЖ қарқынын бәсеңдетеді және елдегі ғылыми-технологиялық прогреске кері әсерін тигізеді.
3	Шетелдік инвестициялардың азаюы	Экономиканың бәсекеге қабілеттілігінің төмендеуі шетелдік инвестициялардың ағынын азайтады, бұл елдің инвестициялық тартымдылығын төмендетеді және экономикалық өсуді тежейді.
4	Экспорттық әлеуеттің төмендеуі	Бәсекеге қабілеттіліктің төмендеуі экспорттық әлеуетті шектейді, бұл халықаралық нарықтарда қазақстандық өнімге сұраныстың төмендеуіне алып келеді және сауда теңгерімін нашарлатады.
5	Ішкі нарықтағы бәсекелестіктің төмендеуі	Жас және креативті кәсіпкерлердің шетелге кетуі ішкі нарықтағы бәсекелестікті төмендетеді, монополияландыруды күшейтеді және тауарлар мен көрсетілетін қызметтер сапасының төмендеуіне алып келуі мүмкін.
Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.		

Жастардың көші-қонының жағымсыз салдары, кестеде көрсетілгендей, білікті кадрлардың тапшылығын, инновацияларды енгізу мен технологиялық дамудың тежелуін, шетелдік инвестициялардың қысқаруын, экспорттық әлеуеттің төмендеуін және ішкі нарықтағы бәсекелестіктің төмендеуін қамтиды. Бұл мәселелер елдің ұзақ мерзімді экономикалық дамуы мен тұрақтылығына кедергі келтіреді.

Ұсынымдар:

Жастар көші-қонының экономикалық салдарын жеңілдету және адам капиталының шығынын азайту үшін келесі шараларды қабылдау қажет:

Жастар үшін тартымды жағдайлар жасау: Еңбек жағдайларын жақсарту, жалақыны көтеру, мансаптық өсуге және кәсіби дамуға мүмкіндіктер беру.

Білім беру жүйесін дамыту: Білім беруге инвестиция салу, оның сапасын арттыру, еңбек нарығында сұранысқа ие мамандарды дайындайтын бағдарламаларды жүзеге асыру.

Инновациялар мен кәсіпкерлікті қолдау: Стартаптар мен инновациялық жобаларға жағдай жасау, жас кәсіпкерлерге гранттар мен басқа да қолдау түрлерін ұсыну.

Мигранттарды қайтару: Білікті мамандарды қайтару бағдарламаларын әзірлеу, шетелге кеткендерді кері тартуға жағдай жасау.

Жастардың ел өміріне қатысуын ынталандыру: Жастарды қоғамдық және саяси процестерге тарту, олардың ел болашағына қатысты шешімдер қабылдауға белсенді қатысуын қамтамасыз ету.

Жастардың көші-қоны проблемасын шешу кешенді тәсілді және мемлекеттің, бизнес пен қоғамның белсенді өзара іс-қимылын талап етеді. Тек бірлескен күш-жігердің арқасында ғана келеңсіз үрдісті тоқтатып, тұрақты экономикалық дамуға жағдай жасауға болады Қазақстанның.

Кесте 7 – Экономикалық зардаптарды азайту жолдары

№	Жеңілдету шаралары	Сипаттамасы / нәтижесі
1	Жастар үшін тартымды жағдайлар жасау	Еңбек жағдайларын жақсарту, жалақыны көтеру, мансаптық мүмкіндіктерді қамтамасыз ету.
2	Білім беру жүйесін дамыту	Білімге инвестиция салу, оның сапасын арттыру, сұранысқа ие бағдарламаларды енгізу.
3	Иновациялар мен кәсіпкерлікті қолдау	Стартаптар үшін жағдай жасау, жас кәсіпкерлерге гранттар мен қолдау көрсету.
4	Кеткен мамандарды қайтару	Мамандарды қайтару бағдарламалары, оларды қайтару үшін тартымды жағдайлар жасау.
5	Жастардың қатысуын ынталандыру	Жастарды қоғамдық және саяси процестерге тарту, олардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету.
Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.		

Қорытынды

Қазақстаннан жастардың көші-қоны құбылысын зерттеу елдің ұзақ мерзімді даму перспективаларына әсер ететін елеулі экономикалық және әлеуметтік салдарларды анықтады. Жастардың көші-қоны, әсіресе жоғары білімді және жоғары білімді адамдар арасында білікті кадрлардың болуы еңбек нарығына, жалпы ішкі өнімге (ЖІӨ) және халықтың демографиялық құрылымына тікелей әсер етеді. Түйінді тұжырымдар:

Адами капиталды қысқарту: Жас мамандардың жоғалуы жоғары білікті жұмысшылардың тапшылығына әкеліп соғады, бұл елдің өнімділігі мен инновациялық әлеуетіне кері әсерін тигізеді. Бұл, өз кезегінде, Қазақстанның жаһандық экономикалық өзгерістерге бейімделу және тұрақты экономикалық өсуді қолдау қабілетін шектейді.

Экономикалық әсер: Жастардың эмиграциясы экономикаға кері әсерін тигізіп, ЖІӨ-ге қосқан үлесін төмендетіп, экономикалық өсу қарқынын бәсеңдетеді. Еңбек ресурстарының тапшылығы жаңа кадрларды тартуға және оқытуға жұмсалатын шығындардың ұлғаюын талап етеді, бұл бюджетке қосымша салмақ түсіреді.

Демографиялық өзгерістер: Жастардың кетуі халықтың жас құрылымындағы теңгерімсіздікке алып келеді, бұл әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне және зейнетақымен қамсыздандыруға демографиялық жүктемені күшейтеді. Жастар санының азаюы демографиялық тұрақтылық пен тепе-теңдікке қол жеткізуді қиындатады.

Қорытындылай келе, жастарды елде ұстау және олардың дамуына қолайлы жағдай жасау стратегиялық және жан-жақты көзқарасты талап етеді. Білім беру деңгейін арттыруға, мансаптық өсу үшін жағдайлар жасауға және өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған кешенді шаралар Қазақстанның ұзақ мерзімді перспективада орнықты экономикалық дамуын және демографиялық тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (өтініш берілген күн: 16.05.2024)

2 Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (өтініш берілген күн: 24.05.2024)

3 Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (өтініш берілген күн: 27.05.2024)

4 Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (өтініш берілген күн: 02.06.2024)

5 Salvador N., Jin Zh. Human Capital and Migration: a Cautionary Tale // University of Chicago and University of Western Ontario. 2020, no. 15. pp. 196–225.

- 6 By B. Lindsay Lowell. Skilled Migration Abroad or Human Capital Flight? // Institute for the Study of International Migration. 2018, no. 53(2), pp. 287–303.
- 7 Тлеубердиева С.С., Ысқақова Д.Б. Қазақстан жастарының көші-қонының экономикалық аспектілері // Экономика: стратегия және практика. – 2022. – № 2. – 126–146 бб.
- 8 External Youth Migration in the Countries of Central Asia: Risk analysis and minimization of negative consequences // International organization for migration. 2019, no. 84, pp. 120–136.
- 9 Архипова Л.С., Горохова И.В. Влияние миграционных процессов на экономическую безопасность и пространственное развитие России // Вестник Российского экономического университета имени Плеханова Г.В. – 2022. – № 3. – С. 119–133.
- 10 Бедрина Е.Б., Васильева Р.И., Вахрушева А.А. Миграционные процессы и межкультурные коммуникации в условиях глобальных вызовов // Вестник университета имени первого Президента России Ельцина Б.Н. – 2022. – № 2. – С. 79–98.
- 11 «Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметі» мемлекеттік мекемесінен ресми жауап / орындаушы Нурпеисов С.Б. 14.05.2024. № 03873813.
- 12 Ішкі миграция: жастардың әлеуетін тиімді пайдалануға не кедергі? // Егемен Қазақстан. – 27.05.2023. URL: <https://egemen.kz/article/307618>
- 13 Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (өтініш берілген күн: 21.04.2024)
- 14 Қазақстан қаржыгерлерінің қауымдастығы. 09.03.2024г. URL: <https://afk.kz/kz/o-nas/informacziya-ob-afk.html>
- 15 Сколько инвестировано в сферу образования в Казахстане // Центр деловой информации Kapital.kz – 03.12.2023г. URL: <https://kapital.kz/economic/110987>
- 16 Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (өтініш берілген күн: 06.06.2024)

REFERENCES

- 1 Qazaqstan Respublikasy strategialyq jospirlau және reformalar jönindegi agenttiginin ұlttyq statistika bürosy. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (ötiniş berilgen күn: 16.05.2024). (In Kazakh).
- 2 Qazaqstan Respublikasy strategialyq jospirlau және reformalar jönindegi agenttiginin ұlttyq statistika bürosy. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (ötiniş berilgen күn: 24.05.2024). (In Kazakh).
- 3 Qazaqstan Respublikasy strategialyq jospirlau және reformalar jönindegi agenttiginin ұlttyq statistika bürosy. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (ötiniş berilgen күn: 27.05.2024). (In Kazakh).
- 4 Qazaqstan Respublikasy strategialyq jospirlau және reformalar jönindegi agenttiginin ұlttyq statistika bürosy. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (ötiniş berilgen күn: 02.06.2024). (In Kazakh).
- 5 Salvador N., Jin Zh. (2020) Human Capital and Migration: a Cautionary Tale // University of Chicago and University of Western Ontario, no. 15. pp. 196–225. (In English).
- 6 By B. Lindsay Lowell. (2018) Skilled Migration Abroad or Human Capital Flight? // Institute for the Study of International Migration, no. 53(2), pp. 287–303. (In English).
- 7 Tleuberdieva S.S., Ysqaqova D.B. (2022) Qazaqstan jastarynyñ köši-qonynyñ ekonomikalыq aspektleri // Ekonomika: strategija және praktika. No. 2. 126–146 pp. (In Kazakh).
- 8 External Youth Migration in the Countries of Central Asia: Risk analysis and minimization of negative consequences // International organization for migration. 2019, no. 84, pp. 120–136. (In English).
- 9 Arhipova L.S., Gorohova I.V. (2022) Vlijanie migracionnyh processov na jekonomicheskiju bezopasnost' i prostranstvennoe razvitie Rossii // Vestnik Rossijskogo jekonomicheskogo universiteta imeni Plehanova G.V. No. 3. P. 119–133. (In Russian).
- 10 Bedrina E.B., Vasil'eva R.I., Vahrusheva A.A. (2022) Migracionnye processy i mezhkul'turnye kommunikacii v uslovijah global'nyh vyzovov // Vestnik universiteta imeni pervogo Prezidenta Rossii El'cina B.N. No. 2. P. 79–98. (In Russian).
- 11 «Qazaqstan Respublikasy Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметі» мемлекеттік мекемесінен ресми жауап / орындаушы Нурпеисов С.Б. 14.05.2024. No. 03873813. (In Kazakh).
- 12 Ішкі миграция: жастардың әлеуетін тиімді пайдалануға не кедергі? // Егемен Қазақстан. 27.05.2023. URL: <https://egemen.kz/article/307618>. (In Kazakh).
- 13 Qazaqstan Respublikasy strategialyq jospirlau және reformalar jönindegi agenttiginin ұlttyq statistika bürosy. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (ötiniş berilgen күn: 21.04.2024). (In Kazakh).
- 14 Qazaqstan qarjygerleriniñ қауымдастығы. 09.03.2024г. URL: <https://afk.kz/kz/o-nas/informacziya-ob-afk.html>. (In Kazakh).

15 Skol'ko investirovano v sferu obrazovanija v Kazahstane // Centr delovoj informacii Kapital.kz – 03.12.2023g. URL: <https://kapital.kz/economic/110987>. (In Russian).

16 Qazaqstan Respublikasy strategialyq josparlau jáne reformalar jónindegi agenttığınıñ últtyq statistika bürosy. URL: <https://www.stat.gov.kz/> (ötiniş berilgen kün: 06.06.2024). (In Kazakh).

АБДРАМАНОВА У.Е.,*¹

докторант.

*e-mail: uabdramanova4@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2024-3646

НИЕТАЛИНА Г.К.,¹

к.э.н., профессор.

e-mail: g.niyetalina@turand-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2004-0603

ОРЛОВСКА Р.,²

PhD, профессор.

e-mail: renata.orlowska@ug.edu.pl

ORCID ID: 0000-0003-0184-6297

СПАНОВ М.У.,³

д.э.н., профессор.

e-mail: m-spanov@rambler.ru

ORCID ID: 0000-0002-6448-8397

¹«Тұран» университеті,

г. Алматы қ., Қазақстан

²Гданьский университет,

г. Гданьск, Польша.

³КазНУ им. аль-Фараби,

г. Алматы, Қазақстан

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ МОЛОДЕЖНОЙ МИГРАЦИИ КАЗАХСТАНА: АНАЛИЗ ПОТЕРЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Аннотация

Статья посвящена анализу экономических последствий молодежной миграции Казахстана. Влияние миграции молодежи на экономику – это экономические и социальные изменения, возникающие в результате оттока молодых и образованных граждан из страны. Цель данного исследования – количественная оценка и анализ реальных экономических последствий миграции молодежи из Казахстана. Посредством исследования изучить такие факторы, как изменения на рынке труда, влияние на валовой внутренний продукт (ВВП) и изменение демографических тенденций, а также провести всесторонний обзор долгосрочных экономических затрат и выгод от миграции. Кроме того, выяснение того, как миграция влияет на дефицит квалифицированных кадров на рынке труда, инновационную активность, научно-технический прогресс, приток иностранных инвестиций и конкуренцию на внутреннем рынке. Для решения поставленных задач использовались общенаучные методы и подходы, в том числе сравнительный анализ, описательная статистика, анализ тенденций, методы эконометрического моделирования. Объект исследования – отъезд молодых и образованных людей из Казахстана. Предмет исследования – влияние миграционного потока на национальную безопасность и экономическое развитие Казахстана. Практическая значимость работы заключается в предоставлении конкретных мер и рекомендаций, направленных на снижение и укрепление уровня оттока человеческого капитала в Казахстане. Эти меры включают улучшение условий труда и жизни, развитие системы образования, создание благоприятного социально-политического климата и поддержку инновационных инициатив. Реализация предложенных идей может способствовать устойчивому развитию страны и укреплению ее конкурентоспособности на мировой арене.

Ключевые слова: миграция, человеческий капитал, экономика, рынок труда, инновации, демографические изменения.

ABDRAMANOVA U.E.,*¹

PhD student.

*e-mail: uabdramanova4@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2024-3646

NIETALINA G.K.,¹

c.e.s., professor.

e-mail: g.niyetalina@turana.edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2004-0603

ORLOWSKA R.,²

PhD, professor.

e-mail: renata.orlowska@ug.edu.pl

ORCID ID: 0000-0003-0184-6297

SPANOV M.U.,³

d.e.s., professor.

e-mail: m-spanov@rambler.ru

ORCID ID: 0000-0002-6448-8397

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

²University of Gdańsk,

Gdansk, Poland.

³Al-Farabi Kazakh National University,

Almaty, Kazakhstan

**THE ECONOMIC CONSEQUENCES
OF YOUTH MIGRATION IN KAZAKHSTAN:
AN ANALYSIS OF THE LOSS OF HUMAN CAPITAL**

Abstract

The article is devoted to the analysis of the economic consequences of youth migration in Kazakhstan. The impact of youth migration on the economy is the economic and social changes that arise because of the departure of young and educated citizens from the country. The purpose of this study is to quantify and analyze the real economic consequences of youth migration from Kazakhstan. To conduct a comprehensive review of the long-term economic costs and benefits of migration by examining factors such as changes in the labor market, the impact on gross domestic product (GDP), and changes in demographic trends through research. In addition, to determine how migration affects the shortage of qualified personnel in the labor market, innovative activity, scientific and technological progress, the flow of foreign investment, and competition in the domestic market. To solve the tasks set, general scientific methods and approaches were used, including methods of comparative analysis, descriptive statistics, trend analysis, and econometric modeling. The object of the study: the departure of young and educated people from Kazakhstan. The subject of the study: the impact of migration flows on national security and economic development of Kazakhstan. The practical significance of the work lies in the presentation of specific measures and recommendations aimed at reducing and strengthening the level of outflow of human capital in Kazakhstan. These measures include improving working and living conditions, developing the education system, creating a favorable socio-political climate, and supporting innovative initiatives. The implementation of the proposed proposals can contribute to the sustainable development of the country and strengthen its competitiveness on the world stage.

Key words: migration, human capital, economy, labor market, innovation, demographic changes.

Мақаланың редакцияға түскен күні: 13.07.2024